

Дејан Вучинић, асистент
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу

УДК: 341.231.14:351.941
DOI: 10.46793/XVIIIIMajsko.743V

ЗНАЧАЈ ИНСТИТУЦИЈЕ ОМБУДСМАНА У ЗАШТИТИ ЉУДСКИХ ПРАВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ – СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ЛОКАЛНОГ ОМБУДСМАНА

Резиме

Заштита људских права у демократским друштвима одавно је препозната као једно од основних принципа на којима почивају уређене државе и државе које карактерише владавина права. Међутим, данас више него икада видимо потенцијал глобалних друштвених кретања (нарочито актуелних) продукованих различитим факторима (пандемије, кризе, ратови...) да скрену државе у смеру тоталитаризма, које све више ограничавају а неретко и угрожавају људске слободе и права. У том смислу, појачана контрола управе и заштита и гарантовање људских права кроз институцију омбудсмана или сличним институцијама, показала се до сада као успешна, у довољној мери да ову институцију данас има значајан број држава.

Приступачност грађанима, време трајања поступка и у крајњем случају ауторитет институције којим се намеће када је у питању поступање по одлукама омбудсмана, само су неки од разлога да све већи број грађана тражи заштиту својих права и заштиту законитости управо у поступку пред омбудсманом, а не у уобичајеном судском поступку.

У раду ће се анализирати управо правна природа институције омбудсмана, питање његових овлашћења и односа према субјектима јавне управе, као и питање локалног омбудсмана, односно резултата његовог рада, посебно имајући у виду законску „могућност“, не и обавезу да локални омбудсман буде установљен у локалним самоуправама – градовима и општинама.

Кључне речи: *Заштита људских права, контрола управе, омбудсман, локални омбудсман, локална самоуправа.*

1. Уводна разматрања

Досегнути ниво владавине права, односно, постојећи механизам заштите људских права и слобода продукт је различитих друштвених, социјалних, економских, историјских и других фактора и тековина. Он није савршен ма које

друштво узели као предмет анализе али зато можемо говорити о степену владавине права или степену заштите људских права и слобода. Посматрајући историју цивилизације тек од 18. века можемо уочити условно речено узлазну путању када је реч прво о признању одређених грађанских али и универзалних људских права и слобода. Процес ширења тзв. легитимних интереса и признања неких нових права и данас траје, а трајаће сигурно и убудуће.

Међутим, треба имати у виду да само признање права на нешто само по себи не значи ништа ако то право остане пука декларација, без адекватног механизма његове заштите, односно одговарајућег институционалног оквира.

Заштита људских права у националним оквирима остварује се деловањем више различитих институција, а свој основ налази у Уставу, као највишем правном акту. Примарни и свакако најзначајнији вид заштите остварује се деловањем правосудног апарата у ширем смислу: судова и уставних судова, мада, у последњим деценијама препознајемо све израженију и утицајнију улогу омбудсмана у заштити људских права, која представља значајну допуну постојећем деловању правосудних органа.¹

Настанак институције омбудсмана везује се за скандинавске земље, тачније за Шведску 19. века. Данас постоји велики број типова и модела ове институције, са различитим карактеристикама, а када је реч о моделима распрострањено је груписање на класични источно-нордијски модел, британско-француски модел, дански модел, класични модел са надлежностима за заштиту људских права, модел правног лека и контролни модел.

Скандинавски израз омбудсман постао је део нашег свакодневног говора, иако је до недавно био готово непознат како широј, тако и правној јавности, а данас не само да је израз одомаћен готово у свим земљама света, већ се и самој суштини ове институције приступа са великим уважавањем²

Омбудсман је институција коју је, први пут 1809. године успоставио шведски парламент, са задатком да, као његов повереник, надгледа како извршна власт спроводи законе. У преводу са шведског реч "омбудсман" значи повереник, пуномоћник, неко ко има "слуша за народ", заштитник људских права.³

Као што се да закључити из наведеног, изворни омбудсман имао је задатак да контролише законито односно незаконито поступање јавне управе тако да првобитни концепт у ужем смислу није подразумевао заштиту људских права. У тренутку настанка ове институције није било говора о заштити људских

---

¹ Настић, М., *Омбудсманско деловање у заштити људских права*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 2/2019, стр. 489-503.

² Freedman, K., *The Ombudsman*, u "Canadian Essays on Human Rights and Fundamental Freedoms" (Eds. R.Macdonald, J.Humphry), Toronto, 1979, стр. 337.

³ Извор: <https://ombudsmankg.rs/>, приступљено 05.04.2022. године.

права.⁴ Међутим, преузимањем ове институције у другим земљама постепено долази до ширења надлежности тј. придодавања функције унапређења заштите људских права, тако да данас она обухвата функцију заштите и унапређења људских права као и функцију контролора управе.

2. Институција омбудсмана у свету

Почетком XX века, нарочито после Другог светског рата, све већи број земаља уводи омбудсмана у свој правни поредак, поред већ постојеће управне контроле, па се може слободно говорити и о једном такоређи тренду за који у научној литератури постоји и посебан термин – омбудсманија⁵, а који означава управо његову међународну експанизију.

У другој половини XX века омбудсман је уведен је у неколико значајних земаља – Великој Британији, Немачкој, Француској, Норвешкој, Данској, Канади, тако да данас по неким подацима више од половине светских држава има омбудсмана, односно сличну институцију.

У актима Уједињених нација може се наћи формулација према којој је омбудсман је средишње тело у скупу институција које служе заштити, унапређењу и промоцији људских права на националном нивоу.⁶

Када је реч о Европској унији, Институција Омбудсмана у Европској унији установљена је 1994. године, Одлуком Европског парламента о правилима и општим условима вршења дужности омбудсмана. Омбудсман има овлашћења и дужности које су му повериле институције Европске уније, у складу са наведеном Одлуком и са Уговором о оснивању Европске заједнице, Уговором о оснивању Европске заједнице за угаљ и челик и Уговором о оснивању Европске заједнице за атомску енергију.

У његовој надлежности су притужбе правних и физичких лица (грађана) из земаља чланица Европске уније, када је у питању поступање, односно лоше поступање администрације и институција ЕУ. Нешто касније Лисабонским споразумом (2009) проширен је круг његових надлежности. Ако погледамо Уговор о Европској унији, у чл. 20. и 24. можемо видети да је право да се обрате Европском омбудсману установљено као једно од основних права грађана у Европској унији.

---

⁴ Милков, Д., *Заштитник грађана Републике Србије*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1/2-2008, стр. 197-2015.

⁵ Овај термин се први пут среће код канадског аутора - *Donald-a Rovat-a*; Rowat, D. C., Gotehrer, D. M., *State of Alaska Office of the Ombudsman*, in: Gregory, R., Giddings, P., (ed.) *Righting Wrongs -The Ombudsman in Six Continents*, IOS Press, Amsterdam, 2000, pp. 47.

⁶ Више о томе: резолуција Генералне скупштине Уједињених нација 63/169 и 65/207 о улози омбудсмана, медијаторских и других националних институција за људска права и унапређење и заштиту људских права, резолуција 63/172 и 64/161 о националним институцијама за заштиту и унапређење људских права и резолуција 19/9 Савета за људска права о националним институцијама за заштиту и унапређење људских права.

Може да захтева од управе која је под истрагом да преда документе и остале доказе уколико је потребно, међутим, нема овлашћење да нареди корективне мере или изрекне санкције, већ је ограничен на давање препорука управи и ослања се на притисак јавности, парламента или владе у спровођење изречених мера, тако да он не само да игра важну улогу у јачању одговорности државне управе, већ може и допринети подизању квалитета управе откривањем примера "лоше управе" и подизањем свести међу државним службеницима о очекивањима јавности.⁷

Члан 228, ст. 1. Уговора о функционисању Европске уније одређује да омбудсмана "бира" (а не "именује") Европски парламент, док чл. 228, ст. 4. предвиђа да се Статут омбудсмана доноси од стране Европског парламента. Осим чл. 228. Уговора о функционисању Европске уније, рад омбудсмана је дефинисан Статутом Омбудсмана и Правилима поступања усвојених од стране Омбудсмана на основу (чл. 14) Статута.⁸

3. Настанак институције омбудсмана у Србији (Заштитника грађана)

Увођењу омбудсмана у Србији претходио је дужи временски период у којем је било више покушаја да се уведе одређена контрола деловања политичких институција и дужи период развоја контролних тела.

Наиме, ако погледамо период пре 90-их и распада бивше Југославије, можемо видети неколико етапа овог процеса.⁹ Први до почетка Другог светског рата, институције главне управне контроле и Генералног инспектората унутрашње управе садрже одређене елементе контроле који су слични појединим надзорним овлашћењима данашње институције омбудсмана које се тичу контроле и указивања на неправилности у раду органа јавне власти.

Након Другог светског рата, односно нешто касније јавља се активност академске заједнице на пољу истраживања институције омбудсмана, с обзиром да је у широј међународној заједници „омбудсманија“ добила на замахау, међутим, главни закључци су да се контролна овлашћења омбудсмана могу вршити кроз постојећи институционални оквир.

Међутим, међународно ширење институције омбудсмана није остало без утицаја на тадашњу државу, а и у научној заједници све је више оних који истичу потребу за увођењем омбудсмана који би према потребама социјалистичког самоуправног друштва вршио одговарајуће контролне

---

⁷ Лиљић, С., Голубовић, К., *Европско управно право*, Београд, 2011, стр. 34. е-извор: [http://www.slilic.com/Stevan%20Lilic_%20Evropsko%20upravno%20pravo\(1\).pdf](http://www.slilic.com/Stevan%20Lilic_%20Evropsko%20upravno%20pravo(1).pdf)

⁸ Исто.

⁹ Четири фазе, више о томе у: Лазаревић, М., *Еволуција и ширење надлежности Заштитника грађана као националне институције за заштиту људских права*, Годишњак Факултета политичких наука, бр. 18/2017, стр. 26-43.

функције. Устав из 1974. године али и устави појединачних република касније уводе институцију друштвеног правобраниоца самоуправљања која је била, можемо рећи својеврсна „квазиомбудсманкса“ институција. Институција Друштвеног правобраниоца самоуправљања била је намењена заштити друштвене својине и самоуправних људских права. Другим речима, његове основне функције нису биле контрола органа управе и заштита људских права већ заштита друштвене својине и самоуправних права и као такав значајно се разликовао од класичног модела омбудсмана.

Одредбе Устава из 1974. године дале су основ за касније доношење и Закона о Друштвеном правобраниоцу самоуправљања, којим је уређен његов рад.¹⁰

Анализирајући резултате рада Друштвеног правобраниоца можемо рећи да његови домети и резултати нису били нарочито велики, не због самог концепта институције већ више због амбијента једнопартијског ауторитарног система.

У Србији се озбиљнији помаци на овом пољу дешавају тек након политичких промена 2000. године. Закон којим је уведен омбудсман на републичком нивоу, односно, „Заштитник грађана“ по терминологији коју користи закон, донет је 2005. године, под називом Закон о заштитнику грађана.¹¹ Овим законом установљава се Заштитник грађана као независан државни орган који штити права грађана и контролише рад органа државне управе, органа надлежног за правну заштиту имовинских права и интереса Републике Србије, као и других органа и организација, предузећа и установа којима су поверена јавна овлашћења. Заштитник грађана се стара о заштити и унапређењу људских и мањинских слобода и права (чл. 1).

Наведени закон замењен је новим истоименим законом, који на нешто мало другачији начин формулише област регулисања:

Овим законом уређују се положај, надлежност и поступак пред Заштитником грађана као независним државним органом који штити права грађана и контролише рад органа државне управе, органа надлежног за правну заштиту имовинских права и интереса Републике Србије, као и других органа и организација, предузећа и установа којима су поверена јавна овлашћења.¹²

Годину дана касније, доношењем новог Устава из 2006. године, Заштитник грађана постаје и уставна категорија односно институција. Уставом су утврђене надлежности и начин избора, одговорност Заштитника грађана Народној скупштини, имунитет и право предлагања закона из сопствене надлежности, а самом чињеницом да се помиње у Уставу овој институцији се даје на значају и доприноси њеној независности.

---

¹⁰ Закон о Друштвеном правобраниоцу самоуправљања, Службени лист СФРЈ, бр. 36/75; 20/82.

¹¹ Закон о заштитнику грађана, Сл. гласник РС, бр. 79/2005 и 54/2007.

¹² 1. Члан Закона о заштитнику грађана, Сл. гласник РС, бр. 105/2021.

Институција Заштитника грађана Републике Србије конципирана је по угледу на дански модел¹³, али уз одређене елементе других модела, па отуда поједини аутори сматрају да се ради и о tzv. хибридном моделу омбудсмана.

У његовој надлежности првенствено је контрола рада органа управе, па се зато каже да је његов задатак да штити грађане од неоправданог задирања власти у њихова права, а потом и старање о заштити и унапређењу људских и мањинских права и слобода. Надлежност Заштитника грађана можемо свести на контролу рада органа управе и старање о заштити и унапређењу људских и мањинских права и слобода. Често се за Заштитника грађана каже да је његов задатак да штити грађане од неоправданог задирања (државне) власти у њихова права. Аспект заштите и унапређења људских и мањинских права и слобода спада у ред овлашћења која се у новије време поверавају Заштитнику грађана и последица су: 1) јачања свести о значају заштите људских и мањинских права, 2) признања да неправилан, мањкав рад носилаца јавних овлашћења често за последицу има повреду права и слобода елементарног типа, 3) потребе модерних држава да константно усавршавају своје прописе и праксе на том пољу, при чему је институција Заштитника грађана, по природи ствари, погодна да јој делом буде поверена ова делатност.¹⁴

4. Локални омбудсман у Србији

Локални омбудсман је врста заштитника грађана који се оснива за ужа територијална подручја, обично градове и општине. Заправо немогуће је, посебно у већим државама да целокупан посао Заштитника грађана обавља само један орган. Зато у Србији постоји законска могућност оснивања (локалног) омбудсмана за покрајине и локалне самоуправе – градове и општине.

Локални омбудсмани регулисани су посебним чланом Закона о локалној самоуправи. Закон уређује основне елементе надлежности и статуса, а општим актима локалних самоуправа (статутом и одлукама) детаљније су уређена друга питања од значаја за положај локалног омбудсмана.

Интересантно је да је код нас целокупан процес увођења институције Заштитника грађана у суштини кренуо од Локалног нивоа ка републичком, иако би требало да буде супротно.

Наиме, Законом о локалној самоуправи¹⁵ из 2002. године, који је као што видимо донесен и пре Закона о заштитнику грађана, предвиђа се могућност да

---

¹³ Милков, Д., *Настанак и развој институције омбудсмана*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 2/2018, стр. 431-448.

¹⁴ Петковић, Д., Милошевић, В., *Различита схватања положаја и надлежности Заштитника грађана Републике Србије*, НБП: Наука, безбедност, полиција, бр. 1 2018, стр. 15-34.

¹⁵ Закон о локалној самоуправи, Сл. гласник РС, бр. 9/2002, 33/2004.

у јединици локалне самоуправе се може установити локални омбудсман који је овлашћен да самостално и независно контролише поштовање права грађана, утврђује повреде учињене актима, радњама или нечињњем органа управе и јавних служби, ако се ради о повреди прописа и општих аката јединице локалне самоуправе (чл. 97). Нешто касније донет је и нови Закон о локалној самоуправи.¹⁶

Као што из законске дефиниције видимо, постоји могућност али не и обавеза да се локални омбудсмани оформе на локалу. Очекивало се да већина градова и општина искористи ову могућност, међутим, од укупног броја тек нешто више од двадесет је то и учинило.

Разлога за овакво стање има више. Недостатак стручних и финансијских капацитета, отпор локалних самоуправа имајући у виду да ће локални омбудсман имати право да контролише законитост њиховог рада, недовољна повезаност локалних омбудсмана у градовима и општинама где постоје, затим и сама необавезност која је као таква предвиђена законом. Такође, Дефицит у општем правном оквиру, недостатак искуства, скромна финансијска средства за подршку институције у локалним срединама и низак степен политичке културе делимично дају одговоре на питање зашто омбудсман није постављен у већини јединица локалне самоуправе у протеклој деценији.¹⁷

Горе поменути Закон о локалној самоуправи из 2002. године замењен је новим из 2007. године, који каснијим изменама и допунама који је увео неколико новина. Прво, сам назив Заштитник грађана који се био у употреби замењен је називом Локални омбудсман, затим уведене су промене значајне за јачање његове самосталности и независности у односу на друге органе, а такође предвиђена је и могућност конституисања заједничког омбудсмана за две или више јединица локалне самоуправе.

На основу временског периода од скоро две пуне деценије од увођења и почетка рада првог локалног омбудсмана у Србији можемо видети да је њихов рад у почетку карактерисао недостатак праксе и искуства, који се покушавао надоместити праћењем стручне литературе као и едукацијом, где су посебан допринос давала студијска путовања у земље са много дужом традицијом и праксом у овој области.¹⁸

Као један од значајних разлога за оснивање канцеларије локалних омбудсмана јесте потреба да грађани имају једну институцију која је у исто време и лако доступна и независна, којој се могу обратити у случају проблема у односима са управом.

---

¹⁶ Закон о локалној самоуправи, Сл. гласник РС, бр. 129/2007, 83/2014 - др. закон, 101/2016 - др. закон, 47/2018 и 111/2021 - др. закон.

¹⁷ Јеринић, Ј., *Нова институција: Грађански бранилац*, Локална самоуправа, Прописи и пракса: правни билтен, бр. 1/2005, стр. 52-53.

¹⁸ Нешић, М., *Досадашња искуства у раду првог омбудсмана у Републици Србији*, Зборник радова: *Значај и улога локалних омбудсмана*, Бачка Топола, 2013.

Као законска обавеза локалног омбудсмана предвиђено је подношење годишњег извештаја. Овај извештај је од посебног значаја за рад и функционисање грађанског браниоца, односно заштитника грађана имајући у виду да он представља прилику да се грађански бранилац, односно заштитник грађана обрати скупштини а тиме и јавности у вези са свим питањима од значаја за његов рад а тиме и заштиту права грађана.¹⁹

Суштински гледано, извештај представља својеврстан путоказ Скупштини општине у ком правцу треба да усмерава своје активности везано за питања правне сигурности грађана и стања људских права, да би се на овом плану постигли бољи резултати. Такође од изузетне важности је и наступ у медијима не само са аспекта информација о раду локалног омбудсмана већ и ради спречавања повреде права грађана и њихових интереса а такође и информисања о могућностима заштите права.²⁰

На крају, имајући у виду све горе наведено, али и искуства у резултате рада локалног омбудсмана у локалним самоуправама у којима постоји, мишљења смо да је институција локалног омбудсмана у пуној мери оправдала своје постојање.

5. Закључна разматрања

На основу свега изнетог у раду, можемо закључити да институција омбудсмана није настала изворно ради заштите и унапређења људских права, већ традиционално ради контроле органа јавне власти и заштите грађана у односу на лошу управу. Овлашћења и надлежности у односу на заштиту и унапређење људских права придодата су нешто касније, као резултат рецепције ове институције у бројним земљама, које су мењале саму институцију сходно својим потребама и специфичностима.

Омбудсман не уводи неки нови вид контроле, већ допуњава и побољшава постојећи систем надзора над радом органа управе, и представља само један део механизма заштите људских слобода и права.

Остварити равнотежу између загарантованог оквира људских права и реално остварљивог обима тих права представља озбиљан и веома компликован задатак за сваку државу. Као реакција на такво стање, а под неформалним притиском јавности, у правне системе уводи се институт омбудсмана. Првобитна улога омбудсмана доста се разликовала од данашње, али је успео да задржи све оне специфичности и квалитете који су га препоручили као таквог.²¹

---

¹⁹ Исто.

²⁰ Исто.

²¹ Прелевић, С., *Пословна етика-парадокс или неминовност*, Нови Сад, 2011, стр. 36-55.

Заштита људских права и слобода претпоставља делотворан систем контроле власти, који је у стању да суштински испуни разлоге постојања односно увођења.

Србија је начинила значајне кораке када је у питању заштита људских права кроз институцију омбудсмана, мада, истини за вољу, скоро пуна два века од када је ова институција настала, док су друге државе то учиниле знатно раније.

У односу на аспект локалног омбудсмана, на основу искуства постојања и рада ове институције у локалним самоуправама где постоји, можемо се осврнути на позитивне аспекте његовог рада, приступачности грађанима и правним лицима који сматрају да је неко њихово право повређено поступањем или непоступањем органа јавне власти, брзином поступка пред локалним омбудсманом, као и бројем случајева где су органи јавне власти поступили по одлукама омбудсмана.

У будућем периоду као приоритет треба поставити увођење локалног омбудсмана у што већем броју локалних самоуправа, измени тренутне регулативе која ову институцију на локалну за сада предвиђа само као могућност, затим, обезбеђивање потребне подршке у смислу адекватнијих финансијских средстава, кадровских капацитета и обуке и стручног усавршавања запослених у канцеларијама локалног омбудсмана. Све наведено треба да допринесе пунијем коришћењу капацитета и могућности које ова установа има, а самим тим и боље ефекте на пољу заштите и унапређења људских права и слобода.

*Dejan Vučinić, Assistant
Faculty of Law, University of Kragujevac*

THE IMPORTANCE OF THE INSTITUTION OF THE OMBUDSMAN IN THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN THE REPUBLIC OF SERBIA - WITH SPECIAL REFERENCE TO THE LOCAL OMBUDSMAN

Summary

The protection of human rights in democratic societies has long been recognized as one of the basic principles on which orderly states and states characterized by the rule of law are based. However, today more than ever we see the potential of global social movements (especially current ones) produced by various factors (pandemics,

crises, wars ...) to turn states in the direction of totalitarianism, which increasingly restrict and often endanger human freedoms and rights. In that sense, the strengthened control of the administration and the protection and guarantee of human rights through the institution of the ombudsman or similar institutions, has proven to be successful so far, to a sufficient extent that this institution has a significant number of states today.

Accessibility to citizens, the duration of the procedure and, ultimately, the authority of the institution that imposes itself when it comes to acting on ombudsman decisions, are just some of the reasons why more and more citizens seek protection of their rights and legality in the procedure before the ombudsman. ordinary court proceedings.

The paper will analyze the legal nature of the ombudsman institution, the issue of its powers and attitudes towards public administration entities, as well as the issue of the local ombudsman, ie the results of his work, especially having in mind the legal "possibility", not the obligation to establish a local ombudsman. local governments - cities and municipalities.

Key words: *Human rights protection, administrative control, ombudsman, local ombudsman, local self-government*

Литература

- Јеринић, Ј., *Нова институција: Грађански бранилац*, Локална самоуправа, Прописи и пракса: правни билтен, бр. 1/2005.
- Лилић, С., Голубовић, К., *Европско управно право*, Београд, 2011.
- Лазаревић, М., *Еволуција и ширење надлежности Заштитника грађана као националне институције за заштиту људских права*, Годишњак Факултета политичких наука, бр. 18/2017.
- Милков, Д., *Заштитник грађана Републике Србије*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1/2-2008.
- Милков, Д., *Настанак и развој институције омбудсмана*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 2/2018.
- Насић, М., *Омбудсманско деловање у заштити људских права*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 2/2019.
- Нешић, М., *Досадашња искуства у раду првог омбудсмана у Републици Србији*, Зборник радова: *Значај и улога локалних омбудсмана*, Бачка Топола, 2013
- Петковић, Д., Милошевић, В., *Различита схватања положаја и надлежности Заштитника грађана Републике Србије*, НБП: Наука, безбедност, полиција, бр. 1/2018.
- Прелевић, С., *Пословна етика-парадокс или неминовност*. Нови Сад, 2011.
- Rowat, D. C., Gotehrer, D. M., *State of Alaska Office of the Ombudsman* in: Gregory R., Giddings P. (ed.) *Righting Wrongs-The Ombudsman in Six Continents*, IOS Press, Amsterdam, 2000.

Freedman, K., *The Ombudsman, "Canadian Essays on Human Rights and Fundamental Freedoms"* (Eds. R. Macdonald, J. Humphry), Toronto, 1979.

<https://ombudsmankg.rs/>

[http://www.slilic.com/Stevan%20Lilic_%20Evropsko%20upravno%20pravo\(1\).pdf](http://www.slilic.com/Stevan%20Lilic_%20Evropsko%20upravno%20pravo(1).pdf)

Закон о Друштвеном правобраниоцу самоуправљања, Службени лист СФРЈ, бр. 36/75; 20/82.

Закон о заштитнику грађана Сл. гласник РС, бр. 79/2005 и 54/2007.

Закон о заштитнику грађана Сл. гласник РС, бр. 105/2021.

Закон о локалној самоуправи Сл. гласник РС, бр. 9/2002, 33/2004.

Закон о локалној самоуправи Сл. гласник РС, бр. 129/2007, 83/2014 - др. закон, 101/2016 - др. закон, 47/2018 и 111/2021 - др. закон.

Резолуције Генералне скупштине Уједињених нација: 63/169 и 65/207 о улози омбудсмана, медијаторских и других националних институција за људска права и унапређење и заштиту људских права, резолуција 63/172 и 64/161 о националним институцијама за заштиту и унапређење људских права и резолуција 19/9 Савета за људска права о националним институцијама за заштиту и унапређење људских права.